

sosialurinn

VIKKUSKIFTIÐ

Ritstjóri:
Hans Thomsen

Hin stóri japanski jarðskjálvtin

Hin 1. september 1923 var í Japan tann stærsti jarðskjálvti, sum menn vita um nakrantíð hefur verið har í landinum. Í Tokyo fóru 60% av øllum húsunum í sor og í Yokohama 80%. 99.331 doyðu meðan 103.733 vórðu álvarsliga meidd.

Fólk góvu seg í hitanum. Japanska summarið var farið at halla, men henda leygardagsfyrirpartin lá hitin tungur og nívandi yvir stórbýnum Tokyo, og 10 miljónir fólk sveittaðu og góvu seg heima við hús, á skrivstovum og á verksmiðjunum. Øll hugdu í heilum at klokki, sum so smátt var farin at ragga sær til tólv. Nú fór skjótt at verða dogurðamáli og tá sluppu arbeiðsmennir heim til hús at fáa sær. Heima við hús stákaðust húsmóðurnar og royndu at fáa liv aftur í trækolseimin, tí soleiðis hjálptu tey sær enn í Japan so seint sum í 1923, tá maturin skuldi kókast, og hesin leygardagurin, hin fyrsti september, var einki undantak í so máta. Ílotini við trækoli gløddu og geisaðu. Í Navy Club í Tokyo var hin nýggi forsætisráðharrin, Yamamoto greivi, í holt við at skipa nýggju stjórn sína. Í havnini í Yokohama var mannin í risaskipinum »Empress of Australia« í ferð við at gera skipið klárt at fara frá bryggju. Hetta stóra skipið skuldi fara til Canada um middagsleitið.

Frank Lloyd Wright og hotellið

Á Imperial-hotellinum í Tokyo fingust tey við at leggja seinastu hond á fyrireikingarnar til eina serstaka hátið: har skuldi verða stór veitsla, tá hetta nýggja hotellið skuldi vígast. Stjórin, Inumara, hevði eyguni eftir øllum, so hann skuldi vera til reiðar at taka ímóti øllum teimum hábornu gestunum, sum væntandi vóru: har skuldu koma stórir handilsharrar og høgr embætismenn. Mangir av hesum mætu harrunum høvdu annars funnist harðliga at tí unga amerikanaranum, Frank

Lloyd Wright, byggingfrøðingi, sum staðið hevði fyrri byggingini av hotellinum. Teir høvdu hildið fram, at hann hevði ikki skilt tey serligu viðurskiptini, sum hugsast mátti um í Japan, tí har vóru ofta jarðskjálvtar. Eini so stór hús máttu standa á tryggum botni, hildu hesir klóku harrar fyrri. Men Wright hevði sína egnu áskoðan um hesi viðurskipti. Áðrenn hann í 1919 var farin til Japan, hevði hann í California, haðani hann var ættadur, dúgliga kannað, hvørja ávirkan jarðskjálvtar høvdu. Hann kom til tað úrslit, at besti mátin at tryggja eini hús undir slíkum viðurskiptum, var at gera tey so at tey kunnu tola ristingarnar, eins og eitt skip, sum flýtur á sjónum, ella sum hann plagdi at taka til: sum ein tænarari, ið vígar á beinum við einum bakka á fyra fingrum, sum hann heldur høgt upp um høvd. Nakrar royndarboringar vísadu hann um, at grundokið, har hotellið skuldi byggjast, var tjúkk móra, einar tjúgu metrar á dýpd. Niður í hesa evju boraði hann hol, sum hann fylti betong í. Á henda hátt fekk hann gjørt pelar, sum hann setti hotellið á. Útveggirnar bygdi hann úr jarnbetong, og teir vóru ógvuliga tjúkkir niðast við, men tyntust sum upp kom, so teir vóru dánadur sum ein kili. Men í einum fari var hann ikki at vika: hann hevði sett sær fyrri at gera hesi húsini serliga vokal og prýðilig og vildi hava teir, sum áttu, at geva sær loyvi til at gera eina vakra tjørn framman fyrri hotellinum — hon fór at kosta 4.000 dollarar, nógvir pengat tá í tíðini, men hetta hildu teir, sum hotellið áttu, vera ov mikið avgjort.

Men atfinningarnar tagnaðu ikki so. Menn søgdu hotellið fara

at søkka undir kav í móruni, so titt og knapt jørðin fór at ristast eitt sindur.

Hin harðligasti jarðskjálvti, sum verið hevði í mannaminni, kom beint áðrenn hotellið var heilt liðugt. Wright sat beint tá og arbeiðdi á skrivstovu síni á ovastu hædd. Hann kendi, hvussu øll húsini tóku at skakast, men tey rættu seg upp aftur hvørja ferð, uttan at so mikið sum ein riva var at siggja nakra staðni. Og við nágreiniligum uppmálingum aftaná sást, at húsini høvdu ikki vikað seg so mikið sum ein tumma. Tá nú bygging hansara á henda hátt hevði staðið sína roynd, fór hann heimaftur til USA, tí hann hevði so nógv annað at takast við, at hann náddi ikki at biða til vigslan av hotellinum skuldi fara fram.

Ristingarnar byrja

Hin stóri japanski jarðskjálvtin kom hin 1. september 1923 klokkan tveir minuttir í tólv. Fólk vistu av ongum frammanundan, men tað vóru tey so von við, tí tey vistu, at land teirra lá beint í einum umráði, har jarðskjálvtar av allarherviligasta slaggi eru vanligir. Japansku oyggjarnar eru tað yngsta og tessvegna eisini ótryggasta landaumráði í heiminum og liggja nærindis einum av heimins størstu havdýpum, tí so nevndu Japanaragrovini, har dýpið er nærum 10.000 metrar. Afturimóti hesum ógíluga dýpi risur heilaga japanska fjallið Fuji 3.775 metrar upp í loft. Orsakað av hesum skalast og vriggjast japansku oyggjarnar, tá ristingar fara fram niðri í tí stóra dýpinum. Í Japan máta teir ein jarðskjálvti á jarðskjálvtamátarunum, teimum so nevndu seismografunum, hvønn tíma alt samdøgrið íkring eina ávísu tíð á árinum. Tí er tað ikki so legið, at fólk í Tokyo og Yokohama, tá ristingarnar byrjaðu hin 1. september 1923, søgdu sum so: hatta er bara ein

jarðskjálvti! Men fáar tímar seinni, kundu tey, sum eftir livdu, við fullum rætti siga, at tær ristingar, sum høvdu rámt eitt umráði, ið var 100.000 ferkilometrar til støddar, vóru tær herviligastu tað nakar minnst.

Harðir jarðskjálvtar sum menn vita um

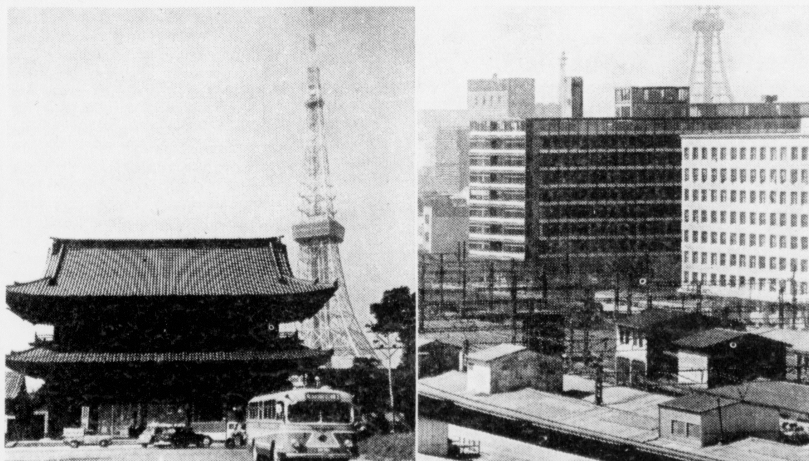
Tað hava verið mangir ræðuligir jarðskjálvtar. Um summar teirra vita vit nokkso nógv, meðan vit um aðrar ikki vita annað enn hvat sagt hefur verið mann eftir mána. Her kann nevast ein jarðskjálvti, sum var í Japan í 1703. Har sigast umleið 200.000 fólk at vera deyð. Ein jarðskjálvti, sum var í Kína í 1556, sigst at hava tikið 830.000 fólk av døgum, og ein herviligur jarðskjálvti, sum rámt kinesisku landspartarnar Kansu og Shensi hin 16. desember 1920, ætlast at hava kostað 180.000 fólkum livið. Ein jarðskjálvti var í Japan í 1891, og tá var mett, at 222.500 fólk lótu liv. Hóast hesi tøl sjálvsagt mugu takast við fyrvirni, er einki at ivast í, at nógv hava latið liv, kanska fleiri í tali enn nakra aðra staðni í heiminum, av tí at hesi londini eru so fólkarik.

Um jarðskjálvtar í Europa og Amerika vita menn hópin meira at greiða frá. Tann aldan, ið reis frá grunni, tá jarðskjálvtin var í Jamaica í 1692, var so ógilig, at hon setti býin Port Royal undir 10 metrar av sjógv. Jarðskjálvtin í Sisilia í 1693 tók umleið teir triggjar partarnar av fólkinum í teimum trimum størstu býunum av livi, og áðrenn 100 ár vóru umliðin, doyðu í 1783 77 prosent av fólkinum í býnum Terranova, tá jarðskjálvti var á Calabria.

Hin stóri jarðskjálvtin í Lissabon í 1755 er ein hin størsti, menn vita um. Hann var fyrrpartin allahalgannadag hin 1. november, meðan nógv av fólkinum var í kirkju. Har mistu 50.000 fólk livið, og 17.000 hús rapaðu í grund. Ristingarnar vóru so harðar, at stórar aldur komu upp á Loch-Lamond vatninum í Skotlandi, og tað sigst fyrri vist, at sjálvt á Ontariovatninum í Canada tók aldugerð seg upp.

Ur okkara öld skulu nakrir harðir jarðskjálvtar, t.d. tann í India í 1905, í San Francisco í 1906, Messina 1908 og í Hawkes Bay á New Zealandi í 1931 nevast. Og frá teimum seinastu árunum kunnu nevast teir herviligu jarðskjálvtarnir í Marokko og Jugoslavia, sum kravdu nógv mannaliv og gjørdu stóran annan skaða. Tað verður neyðugt at hava allar hesar miklu jarðskjálvtar í huga, tá metast skal um, antin tað er beint, sum sagt hefur verið, at jarðskjálvtin í Japan í 1923 er hin størsti náttúruvanlukka, sum nakrantíð hefur verið.

Í Tokyo, Yokohama og øllum teimum smábýum og bygdum í hópatali, sum vóru rakt av jarð-

Hesar báðar myndirnar eru av tí nútímans Tokyo. Undir tí ógíluga jarðskjálvtanum í 1923 doyðu 99.331 fólk og 103.733 vóru álvarsliga meidd.